

De kazemat luitenant-generaal Croiset

De kazemat van het bastion A is tegenwoordig voor een deel in gebruik bij de Stichting Maastricht Vestingstad en bij 'onze' kanonnières. Het gebouw heeft rond het midden van de vorige eeuw een tijdlang de naam 'kazemat luitenant-generaal Croiset' gedragen en heeft een interessante geschiedenis waarin ook de Stichting Maastricht Vestingstad in de laatste decennia een rol speelt. Reden genoeg dus om eens in de lotgevallen van dit bomvrije gebouw te duiken.

De aanleg van bastion A en de bouw van de kazemat

Bastion A maakte deel uit van de Nieuwe Bossche Fronten, het vestingfront tussen bastion Holstein en de Maas. In de jaren 1816-1821 werden de vestingwerken op dit front volledig vernieuwd. In de tweede helft van 1816 vonden de eerste grondwerkzaamheden plaats voor de aanleg van de nieuwe vestingwerken, de laatste metselwerken kwamen in 1821 gereed. Het nieuwe vestingfront kreeg zes bomvrije kazematten bedoeld om in oorlogstijd 1.500 militairen en meer dan 150.000 pond buskruit onder te brengen. De kazematten hadden allen een groot manschappenverblijf, een kruitkamer en een latrine. In de kazemat van het bastion A is het grote manschappenverblijf afgedekt met kruisgewelven, geslagen over twaalf pilaren en een aantal pilasters. Er werden enkele stookplaatsen met schoorstenen gebouwd.

De gevel bestaat uit baksteen en hardsteen. Links in de gevel bevindt zich de toegang tot de latrine en rechts tot het kruitmagazijn. In het midden van de gevel treffen we de bredere toegang tot het manschappenverblijf aan. Links en rechts van deze toegang zijn telkens vier ramen aangebracht. In het interieur van de kazemat bevindt zich links achteraan de –tegenwoordig dichtgemetselde– toegang tot de caponnière die de gracht voor de linker face van het bastion A moest bestrijken.

De kazematten in de Nieuwe Bossche Fronten bleken al spoedig niet waterdicht te zijn, door de gewelven lekte water naar binnen. Deze werden daarom in 1826 bloot gelegd en opnieuw afgedekt. Ook werden ter verbetering van de ventilatie in de achterwand ovale luchtgaten aangelegd. Toch klaagde ook generaal Dibbets in 1832 er nog over dat de kazematten lekten.

Na de opheffing van de vesting in 1867 had het garnizoen in de vestingwerken van de Linie van Du Moulin een aantal schietbanen. De kazemat werd voor deze schietbanen als opslagruimte gebruikt, voor het bergen van patronen, van schietschijven, maar bijvoorbeeld ook voor brugvernielingsmateriaal en voertuigen. In 1887 moest het garnizoen nog wachtposten leveren voor Kazemat A, in totaal omvatte die wacht een man of acht tot negen onder een sergeant en een korporaal. Overdag moest men posten uitzetten bij de schietbanen en 's nachts een wachtpost voor het gebouw.¹ Ook voor de schutterij en later, in 1907, voor een schietvereniging werden er patronen bewaard.² Nog later werd de kazemat verhuurd aan een zekere L.H. Koppen voor fl 240,-- per jaar. Koppen had er een handel in oude metalen.³ Hij heeft het gebouw waarschijnlijk tot na de Tweede Wereldoorlog in gebruik gehad.

Onderaards jeugdhuis

In 1951 werd de kazemat ingericht tot onderkomen voor de mannelijke jeugdverenigingen van de Sint-Lambertusparochie. Kapelaan P. Funken was de drijvende kracht achter dit jeugdhuis. Hij moet nogal begaan zijn geweest met het lot van de jeugd, want hij wordt ook genoemd als één van de oprichters van de speeltuin Fort Wullem in 1945.⁴ Van hem was het idee om het nieuwe jeugdhuis te vernoemen naar de bouwer van de Nieuwe Bossche Fronten. Hij

ging daarvoor te rade bij Louis Morreau die toen blijkbaar al bekend was als de vestingdeskundige bij uitstek in Maastricht. Morreau kon in die tijd terug vallen op kolonel b.d. Schukking die secretaris van de Stichting Menno van Coehoorn was. Aan Schukking legde hij het idee voor de toenmalige directeur van fortificaties te Maastricht als naamgever te gebruiken, alleen of dat nu Van Ingen was of Croiset, was op dat moment nog onduidelijk. De keuze viel uiteindelijk op Croiset.^{5 6}

Op 23 juni was het zo ver dat de kazemat Luitenant-generaal Croiset officieel in gebruik kon worden genomen. Aan monseigneur E. Lebouille, voormalig missiebisshop in het Chinese Yungpinfu, werd de eervolle taak toebedeeld de inzegening te verrichten. Eerst werd er echter om 18.30 uur in de Lambertuskerk een pontificaal lof gehouden waarna de jeugdverenigingen in optocht naar de kazemat marcheerden. Volgens de Gazet van Limburg waren het vier verenigingen: verkenner, jongstudenten, kajotters en de handbalafdeling van R.K.V.V.L. Voor de muziek tijdens de optocht zorgde harmonie Kunst Door Oefening. In het gebouw wachtten talloze autoriteiten waaronder de wethouders Gijbels en Godfroy op de aankomst van de jeugd. Geassisteerd door pastoor Ramaekers en kapelaan Sijstermans zegende de bisschop vervolgens de diverse lokalen en het sportveld voor de deur. De pastoor sprak daarop mooie woorden over het nieuwe jeugdhuis van de parochie en roemde met name kapelaan Funken voor zijn inspanningen. In het weekend van 23 en 24 juni 1951 was de kazemat voor het publiek geopend, er was een fancy fair en een feest waarvan de opbrengst voor de inrichting was bestemd.⁷

In december 1951 werd bekend gemaakt dat in het verenigingslokaal van de R.K. Jongstudentenclub Sint-Lambertus muurschilderingen met voorstellingen van Oud Maastricht waren aangebracht. Kunstenaar Harry Zeekaf bracht de schilderingen in negen dagen tijd aan naar voorbeelden die hij in het stadsarchief aantrof onder andere in de werken van Brabant, Schaepkens en Van Gulpen. Deskundig advies kreeg hij van de Louis Morreau. De volgende schilderingen werden aangebracht: Sint-Pieterspoort, Tongersepoort, Boschpoort, Brusselsepoort, Fort Sint-Pieter, Fort Koning Willem I, Panorama van Maastricht vanaf de kat Brandenburg en Maastricht en Wyck vanuit het noorden. Tegen het gewelf kwam een gekroonde W van koning Willem I gecombineerd met de ster uit het stadswapen en daarnaast het insigne van de Katholieke Limburgse Jongstudentenbond, een adelaar, geflankeerd door twee duiven als symbool van vriendschap. Elders in de ruimte trof men nog de attributen aan van de '4 kardinale deugden n.l.: voorzichtigheid – matigheid – rechtvaardigheid en sterkte'. Van de schilderingen werd een eenvoudige catalogus gedrukt waarop enige uitleg over de voorstellingen werd gegeven. Bij de presentatie van de schilderingen hield Morreau een korte lezing over de oudere versterkingen van de vesting Maastricht.⁸ De muur- en gewelfschilderingen zijn helaas verdwenen, bewaard bleven de catalogus en foto's van de voorstellingen.⁹

Commandopost voor de Maastrichtse Bescherming Bevolking (BB)

Lang zou de vreugde voor de jeugdverenigingen niet duren want al in 1956 werd een groot deel van de kazemat door de B.B. kring Maastricht als commandopost in gebruik genomen. Morreau, die zoals we boven zagen betrokken was bij de inrichting van een deel van het jeugdhuis, schrijft dat de kazemat in 1955 werd gevorderd voor de BB.¹⁰

De opening van de commandopost vond plaats op 22 mei 1956. Opnieuw kreeg het gebouw de kerkelijke zegen, nu van deken P. Jenneskens van Maastricht. Na hem voerde burgemeester Michiels van Kessenich als voorzitter van de kringraad

van de Maastrichtse BB-kring het woord. Hij werd op zijn beurt gevolgd door gouverneur F. Houben die de officiële opening verrichtte.

In de commandopost had men een radiozender en –ontvanger, rechtstreekse telefoonverbindingen en alle nodige voorzieningen om beveiligd te zijn tegen conventionele en atoomwapens. De verwachtingen ten aanzien van de bescherming waren overigens wel wat overspannen, zo citeerde de krant commandant Vemer van de Bescherming Bevolking: “Als er een atoombom op 400 meter afstand inslaat zitten wij hier veilig.”

Later werd de commandopost tevens de noodbestuurszetel van het stadsbestuur. De voorzieningen werden tot in de jaren tachtig min of meer in stand gehouden en door de BB beheerd. De commandopost was gevestigd in het oostelijke (rechts van de ingang) deel van het manschappenverblijf.

De Stichting en de kazemat

De nog jonge Stichting Maastricht Vestingstad was in de jaren 1976-1978 op zoek naar een verenigingslokaal. Via werkzaamheden in de kazematten, waar toen nog schuilkelders waren ingericht, ontstonden er contacten met de A-kring Limburg-a van de BB. In augustus 1978 kon het bestuur van de stichting melden dat een ruimte gevonden was voor activiteiten van de stichting en de vereniging Artefakt, een lokale vereniging voor jeugd en geschiedenis. De stichting en de vereniging konden hun intrek nemen in het linkerdeel van de kazemat die toen nog steeds werd aangeduid als Kazemat Generaal Croiset. De ruimtes die de stichting tot haar beschikking kreeg waren voor de BB niet meer nodig. Ze waren in gebruik geweest als oefenhal en als leslokaal.¹¹ De immense ruimte werd door de vrijwilligers van de stichting opgeruimd en opgeknapt. Het bleek echter al spoedig dat de ruimtes niet echt geschikt waren als verenigingslokaal. Ze vielen buiten het BB-deel dat door een klimaatinstallatie nog enigszins bewoonbaar werd gehouden en waren vanwege de hoge luchtvochtigheid eigenlijk alleen geschikt voor de opslag van materialen die door de werkgroep kazematten gebruikt werden. Toch werden er verwoede pogingen gedaan er nog wat van te maken. Een afgescheiden en afsluitbaar lokaal werd tot bestuurs- en vergaderkamer ingericht. In die ruimte, die vermoedelijk in de negentiende eeuw diende als verblijfsruimte voor de wacht, was een open haard aanwezig. Tijdens bestuursvergaderingen werd daar hout opgestookt dat in grote hoeveelheden in de kazemat aanwezig was. Enerzijds lagen er veel plankjes die overgebleven waren van een parkervloer die ooit in de ruimte had gelegen, mogelijk in de tijd van het jeugdhuis en anderzijds waren er enorme stapels houten limonadekistjes die de BB verzameld had, ongetwijfeld voor het houden van blusoefeningen. Op die manier werden de bestuursvergaderingen toch in een aangenaam klimaat gehouden.

Op zaterdag 2 februari 1980 hield de stichting in de kazemat nog een grote rommelmarkt om de wankele financiële positie wat te verstevigen.¹² In datzelfde jaar verschenen ook de eerste minder positieve berichten over de ruimte. De stichting wilde de elektrische installatie in ‘haar’ deel van de kazemat verbeteren en ook de beschikking krijgen over sanitaire voorzieningen en stromend water. De BB kon daar niet aan meewerken omdat er veel onduidelijkheid was over de toekomst van de commandopost en überhaupt van de organisatie BB. Ook een verzoek aan burgemeester Baeten als voorzitter van de kringraad van de BB leverde geen positief nieuws op.¹³ In augustus 1981 liet de stichting weten dat zij de ruimte na drie jaar moest gaan verlaten. De commandopost werd opgeheven en de gemeente Maastricht ging de kazemat verhuren aan woningbouwvereniging Sint-Mathias op voorwaarde dat deze het gebouw zou

restaureren. De bouwvereniging zou het gebouw gaan gebruiken als werkplaats en opslagruimte. De stichting zag dat destijds als oneigenlijk gebruik en zag de ruimte als ideale ontvangst- en tentoonstellingsruimte voor rondleidingen door de Linie van Du Moulin. Ondanks de hartekreet 'helpt u ons in de slag om de kazemat generaal Croiset ...' werd het gemeentelijke beleid doorgezet.¹⁴ De stichting heeft in zoverre gelijk gekregen dat de kazemat door deze bestemming geïsoleerd kwam te liggen van de nabijgelegen vestingwerken van de Linie. Het monumentale gebouw ligt tot op de dag van vandaag in een soort van apart compartiment naast de overige vestingwerken en wordt door niemand echt ervaren als een integraal onderdeel van het vestingcomplex. Als 'troostprijs' mocht de stichting enkele jaren later de voormalige kruitopslagruimte van de kazemat van de woningbouwvereniging in gebruik nemen voor de opslag van materialen. Die ruimte is nog steeds voor dat doel en als werkplaats in gebruik. In december 1982 had de stichting de kazemat in elk geval verlaten en pas in maart 1983 kon het bestuur melden dat er een nieuw –tijdelijk- onderkomen gevonden was in een tweetal pandjes aan Hoog Frankrijk die voor de sloop bestemd waren.

In 1986 deed de stichting nog een poging om de vestingbouwkundige grondprofielen bovenop de kazemat in ere hersteld te krijgen, maar dat verzoek werd door de gemeente Maastricht afgewezen omdat er bovenop de kazemat te weinig grond aanwezig bleek te zijn.¹⁵

Sinds ongeveer anderhalf jaar hebben nu de zelfstandig geworden voormalige kanonniërs van de stichting een onderkomen gevonden in de voormalige commandopost van de BB. De rest van het gebouw is nog steeds in gebruik bij de woningbouwvereniging als opslagruimte.

Jos Notermans

9 mei 2006

¹ Ook in 1891 was bij de kazemat nog een wachtpost. RAL Mil. Archieven 07.E04, Garnizoen Maastricht, inv nr 168

² RAL 07.E17 Genie onderdelen Limburg Inv. Nr 5

³ ARA Domeinen 1914-1944 dossiernr 5724 inv nr 437

⁴ Servé Minis, Jos Notermans, Fort Willem, Maastricht 2005, 26.

⁵ Correspondentie tussen L. Morreau en W. Schukking, april 1951, collectie Morreau.

⁶ Arnoldus Croiset (1753-1838) was militair ingenieur en bracht een groot deel van zijn carrière in Franse dienst door. In 1814 kwam hij als generaal-majoor in Nederlandse dienst, in 1816 volgde zijn benoeming tot luitenant-generaal. Croiset maakte zich vooral verdienstelijk door zijn werkzaamheden aan de versterkingen in het zuiden van Nederland. Ook bij de versterking van Maastricht in 1815 en volgende jaren was hij nauw betrokken.

⁷ Gazet van Limburg 20 juni 1951 (Onderaards jeugdhuis), 23 juni 1951 en 25 juni 1951 (Hele parochie vierde feest, St. Lambertus-Jeugdhuis geopend), uitnodiging voor de opening van de gezamenlijke jeugdbeweging en van de R.K. Jongstudentenclub St. Lambertus, collectie Morreau.

⁸ Brief van Morreau aan Schukking d.d. 27 december 1951, collectie Morreau.

⁹ Gazet van Limburg 4 december 1951 (Oud-Maastricht in kazemat), Catalogus Romantisch Oud Maastricht,

¹⁰ L.J. Morreau, Bolwerk der Nederlanden, Assen 1979, 224.

¹¹ Nieuwsbrief van de Stichting Maastricht Vestingstad augustus 1978,1.

¹² Nieuwsbrief Stichting Maastricht Vestingstad januari 1980.

¹³ Nieuwsbrief Stichting Maastricht Vestingstad, juli 1980, 5.

¹⁴ Nieuwsbrief Stichting Maastricht Vestingstad, augustus 1981.

¹⁵ Nieuwsbrief Stichting Maastricht Vestingstad, oktober 1986.